

TEOLOGIJA OVOZEMNIH VREDNOTA

Dr Jordan Kuničić

SUMMARIUM: Potestne christianus haec duo amice consociare: negotiis, quae ad hanc fluxam pertinent vitam, insistere, et insimul sui cuiusque perfectioni incumbere? Inter valores eschatologicos necnon illos terrestres facunda cooperatio institui potest. »Nemo perperam sibi cogitatione fingat haec duo inter se pugnare, quae contra componi apte possunt« dicit Ioannes XXIII. Auctor igitur huius articuli contrarias opiniones examini subicit. Opinionibus, quae extra castra fidei versantur, recensitis, duas catholicorum solutiones, incarnationistarum, quos appellant, et eschatologistarum amice procedere debere ostendit. Momentosae sunt harum duarum opinionum solutiones in aliis sacrae doctrinae disciplinis vgr. in ascetica-mystica, sociologia, apologetica etc. Utriusque exigentias unit christianismus decursu saeculorum-unit christianus, ut unum subiectum, vivisectionem non patiens-unit charitas Dei et proximi, quae una est-unit unicus finis humanae vitae, qui totius activitatis humanae extitit norma-unit verus terrestrium valorum conceptus, illos valoribus spiritualibus et aeternis subordinatos exprimens. Axiologia christiana humanismi christiani fons est et fundamentum. Quisque sese excolere atque perficere debet labore qui ad mortalem hanc vitam pertinet ita, ut temporalem simul et aeternam sibi comparet felicitatem.

Teologiju shvaćamo kao znanost o Bogu. Izraz »znanost« ne razumijevamo pozitivistički već filozofski, tj. kao spoznaju o Bogu, koja, na temelju Objave, za svoje tvrdnje iznosi najdublje razloge, svodi svoje zaključke na najviše uzroke. Shvaćamo je i kao »nauku«, koliko ona svoje zaključke izvodi strogim umnim procesom, svrstava ih u višu cjelinu, u jedan sistem, koji će poslužiti kao riznica, iz koje ćemo crpsti načela za rješavanje svih novih pitanja.

Možemo li, uopće, govoriti o nekom »ažuriranju« teologije? Ako teologija mora biti kao »materinska mudrost prema čovjekovom nespokojnom duhu«¹, razumljivo da ona treba reći svoju riječ i nespokojnom duhu današnjeg čovjeka. Teologija ne raspravlja o Bogu kao mrtvom objektu već kao živom Subjektu. Taj je živi Subjekt uzrok i podržavatelj života u svim njegovim stupnjevima i svim njegovim razlikama. Zar današnji, historijski uvjetovani život, izmiče ingerenciji toga vječnog života? Bog nije neko shematsko, apstraktno biće, izolirano od svjetskog zbivanja, On je osobno, živo, suvereno, ali i imanentno Biće, koje se ne može odijeliti od ovozemnog zbivanja.

Teologija nije samo znanost i nauka o Bogu. Bog je uzor, čovjek je Božji stvor, njegova slika, i to takva, da podliježe trajnom usavršavanju. Teološka antropologija govori o čovjeku na putu k Bogu. Ona prikazuje čovjeka u životnoj, nadnaravnoj dinamici. A čovjek je uvijek čedo svoga vremena. Teologija mu, dakle, i danas mora reći svoju riječ o životnoj punini, poučiti ga da pogleda u ovozemnu stvarnost, u suvremena dostignuća na području tehnike, civilizacije, pozitivnih znanosti, tako da tu stvarnost shvati u perspektivi Božanstva. Teologija postaje nauka o živom Bogu za živog čovjeka.

1. U ČEMU JE PITANJE?

Činjenica je da gigantski napredak tehnike i materijalne civilizacije daje neku prednost onomu koga nazivamo »homo faber«. Uočujući velika dostig-

¹ Brukberger, citiran u PANORAMA DES IDEES CONTEMPORAINES, prema prijevodu Beograd 1960, str. 376. Citirao Rober Kanter.

nuća te materijalne civilizacije, neki predbacuju kršćanskoj teologiji da ona ostaje u nekom petrificiranom stanju. Nasljednici Nietzschea i njemu sličnih mislilaca predbacuju kršćanskoj teologiji, da je ona tuđa prema čavjeku i prema njegovim stvarnim problemima, — da je nemoćna pred tragikom njegovih životnih prilika, te bez ljubavi prema njegovoj bijedi i prema njegovoj veličini². Pred zadacima pozitivnih znanosti, medicine, umjetnosti, uopće pred humanističkim napretkom teologija ili uzmiče ili se tim pitanjima posvećuje bez kompetencije i bez snage uvjeravanja u svoje pozicije.

Pita se: ima li doista teologija riječ u pitanju tehničkog napretka? Posjeduje li ona stvarne smjernice za preporod ljudskog društva, obitelji, država i čovječanstva? Nije li deplasirano od teologije očekivati mišljenje kad se radi o stručnoj organizaciji, o kulturnim centrima, o procvatu umjetnosti, o tehnici i sl.? Nijesu li, ponekad, kršćani i sami isticali heterogenost između angažiranja u radu za profane ciljeve i nesvedivost toga zanimanja na rad oko spasa duše? Predočuje li teologija kao sreću samo viziju Trojednoga u vječnosti ili ona može dati također poticaje i smjernice za ovozemnu sreću? Postoji li nesvedivost između angažiranja za ovozemne vrednote i eshatoloških vrednota (smrt u milosti, raj, pakao)? Pretpostavljajući da se kršćani mogu angažirati u radu oko ovozemnih vrednota (tehnika, sport, literatura, ekonomija, civilizacija i sl.), slijedi li iz toga, da to angažiranje može imati eshatološki domet, tj. istovremeno spremati dolazak kraljevstva Božjega na zemlji? Može li između ta dva angažiranja nastati plodna podređenost, korisna među-ovisnost, ili su ona u protuslovlju?

Kao poticaj da obradimo ovu raspravu poslužila nam je tvrdnja *Rogera Auberta*, koji tom pitanju daje kapitalnu važnost, ali tvrdi da su to pitanje teolozi unatrag četvrt stoljeća jedva nazirali. Još više, iako spomenuti pisac pristaje na imanenciju i transcendenciju, ipak pesimistički zaključuje da nije lako izraditi ekvilibrirani sistem, u kojemu će svi elementi naći svoje mjesto. Teolozi današnjice, piše Aubert, zaposleni su oko toga posla, ali, kao što i u pitanju lajičke teologije, dokovi su još uvijek otvoreni³. I po njegovu mišljenju potrebno je stvoriti harmoniju između ovozemnih vrednota i eshatoloških vrednota, u kojima izravno radi teologija, ali nije lako naći elemente, koji tu harmoniju stvaraju. Još teže je kod pojedinaca ostvariti skladnu među-ovisnost i međudjelatnost u višem jedinstvu.

Mišljenja smo da postavljati problem u novim izrazima ne znači postavljati potpuno nov problem. Problem je star. Uvijek je bilo mislilaca sklonih na imanentnu djelatnost, ali bilo ih je i sklonih izvanjskom radu, aktivizmu. Krist nas je poučio da ni hrana ni odjeća nijesu tuđe ljudskim nastojanjima (Mat 6,25). Zar nam Marija, koja sluša do nogu Kristovih, i Marta, mnogo zauzeta oko posluživanja (Lk 10,40) ne predstavljaju dvije struje: kontenplacije i akcije? Onaj koji želi osvojiti nebo postupa kao vojnik, koji se ne zapliće u poslove svakidašnjeg života (II Tim 2,4), ali sve može poslužiti slavi Božjoj (I Kor 10,31). Istina je da najprije treba tražiti vrednote kraljevstva nebeskoga, ali Krist obećaje da će nadodati i ovozemne vrednote: hranu, piće, odjeću, obuću (Mt 6,24—34). Nije uputno da navjestitelji Božje riječi služe stolovima a ostave riječ Božju (Dj Ap 6,3), međutim, za siromahe se ne prestaju brinuti (Dj Ap 6;4,32—36).

² Kod Roger Aubert, LA THOLOGIE CATH. AU MILIEU DU XX SIECLE, Paris 1954, str. 63.

³ Isti, ist. mj. str. 64 i 70.

2 RAZLIČITI ODGOVORI

Ima odgovora na spomenuto pitanje između mislilaca izvan Crkve, a ima ih od teologa unutar Crkve. Teolozi se pozivaju na Objavu, i Crkva njihova različita tumačenja dopušta. Danas se može reći da je pitanje načelno riješeno, pa katolički teolozi, koji zastupaju protivna rješenja, moraju biti oprezniji u svjcim tvrdnjama, kako ćemo vidjeti kasnije.

a) Svi sistemi, kao odgovori na postavljeno pitanje, koji se ne osvrću na Objavu niti na auktoritet Crkve zastupaju nesvedivu oprečnost između ovozemnih vrednota i eshatoloških vrednota, dosljedno teologiju smatraju posve nekompetentnom da o pitanju bilo što rekne. Teologija, kao nauka Crkve, ne smije, uopće, zalaziti na vidljivo područje, njezino je područje samo područje duša.

Liberalizmu je u interesu da isključi teologiju, odnosno nauku Crkve, te ona bude posvećena samo eshatološkim vrednotama, da on ima slobodne ruke u zloupotrebi slobode, npr. ekonomske prevlasti na štetu pojedinaca i na propast ekonomski i društveno slabije razvijenih ili uopće slabijih.

Totalizam raznih boja i stupnjeva dolazi do istog zaključka zato, što ovozemnu vlast smatra vrhovnom instancom u svim pitanjima. On vlast ne dijeli ni u kojem pogledu, zato »ovozemno« za njega potpuno apsorбира »eshatološko« ili duhovno. Dapače, »eshatološko« spada, po njegovu mišljenju, u područje mistifikacije.

Materijalizam opravdava egzistenciju Crkve poglavito u tu svrhu da se ona posveti rješavanju ovozemnih problema, jer za nj prekogrobna pitanja ne postoje. Neka se Crkva bavi rješenjem pauperizma, da opravda svoju egzistenciju. Crkva i crkvena nauka moraju biti u službi vrhovne ovozemne vlasti. To bi, u drugim izrazima, bio stari cezaropapizam.

Pozitivisti propovijedaju da teologija poučava vjernika u tome kako mora postati neprijatelj svega što je vremenito. Pozitivizam vjernika smatra protivnikom ljepote, čara, umjetnosti. Vjernik ostavlja svijet i zatvara se u samostan. Odbija civilizaciju jer izbjegava komfort. Vjernik zazire, kako misli pozitivizam, i od zakonitih veza ljubavi. Pozitivisti misle da su jedino oni pozvani da grade kulu ovozemne sreće, a vjernici da se toga posla načelno odriču. Nesvodivost ovozemnih i eshatoloških vrednota za pozitiviste je radikalna, načelna, trajna.

b) Među katoličkim teolozima postoje dvije struje. Neki su pristaše, ali ima i protivnika, angažiranja vjernika oko poboljšanja ovozemnih uvjeta za život. I prva i druga struja poziva se na Predaju i ukazuje na temeljitost svojih tvrdnja na bazi Sv. Pisma. Pesimisti niječu da nastojanje oko ovozemnih vrednota može imati eshatološki domet i spremati dolazak kraljevstva Božjega na zemlji. Optimisti, naprotiv, smatraju da se kršćanski uređeno ljudsko društvo na kraju raznih preobrazbi automatski pretvara u Kraljevstvo Božje (4). Neki potiču vjernike na rad oko poboljšanja ovozemnog života, drugi kao da nastoje da vjernik svraća svoj pogled više prema transcendentnim vrednotama.

---

4 Među optimistima ili inkarnacionistima ističe se osobito G. Thils, dok su se eshatologisti okupljali oko revije DIEU VIVANT, a među njima najaktivniji su Danielou, Bouyer i drugi. Vidi kod B. Häring, u djelu DAS GESETZ CHRISTI, Tournai 1954, II Dio, I odsjek, posl. 2, ili u franc. izd. II, str. 93 u noti 14.

U ovom pitanju smatramo da danas možemo postupiti sigurnije, jer je i Pijo XII i Ivan XXIII izravno posegnuo u rješenje pitanja. Bilo je i katoličkih teologa koji su upućivali na pravu stazu rješenja, iako nijesu uvijek s uspjehom okrunili svoj pothvat (5).

3) STRUJA KONTEMPLATIVNIH ESHATOLOGISTA

Ova struja uzima kao mjerilo života i djelovanja da najprije treba tražiti kraljevstvo nebesko (Mt 6, 33), te da je jedno potrebno (Lk 10, 42). U aksiologiji na prvo mjesto stavlja spas duše (Mt 16, 26), a sugrađanin svetih i ukućanin Božji (E fež 2, 19) ne brine se za vanjski oblik ovoga svijeta (I Kor. 7, 31). Apostol se ne smije baviti prehrambenim pitanjima već propovijedanjem riječi Božje (Dj Ap 6, 2).

Iz ovih i sličnih pasusa Sv. Pisma otkaače transcendentnost Božja. Čovjek, kršćanin, mora priznati tu transcendentnost time, da se čuva grijeha, kojim čovjek niječe podložnost Bogu. Osim toga, vjernik mora čeznuti za otкупljenjem. To je postulat unutarnje obnove. Život se ne sastoji u širini već u dubini. Svijet je ostario, ne može se obnoviti. Jedino prodor »nevidljivoga«, što ima korijen u transcendentnosti, može preobraziti ovo što je »vidljivo«. Taj prodor mora izvršiti vječni Siromah, vječni Prosac, eshatološka Svetost, živi Bog i živa Crkva (5). Život mora biti trajna napetost u nadi slavnog povratka Kristova a ne u spremanju udobna ležišta na zemlji. Nije li, vele zastupnici ove struje, Kristov dolazak milost s neba? Možemo je isprostiti, ali ne možemo je izraditi. Kraljevstvo je kršćanina na nebu, a činjenica da je čovjek sadašnjice satrven pod teretom ovozemnih vrednota najbolje ga poučava da se brine za onaj drugi život. Nesvodivo je angažiranje za ovozemne vrednote na angažiranju za eshatološke vrednote. To su protivne struje.

Nekomu će ove tvrdnje izgledati jednostavne i naivne. Proširimo njihovu primjenu, u duhu iste struje, na razna područja. U asketici-mistici to je težnja onih, koji izgaraju od želje za samoćom. Mistik ne treba nikoga i ništa. Uronjen je u Apsolutnom, zato za njega ovozemne vrednote ne predstavljaju ništa. Takav misticizam prelazi u individualizam, bježi od svijeta. Sjetimo se stare stoičke filozofije, koja prezire pitanja društvenog ili kolektivnog života. I u aleksandrijskoj školi ideal života sastoji se u traženju sjedinjenja s Bogom bez osvrta na društveni život. I hinduski vjernik prezire civilizaciju. Budistički, muslimanski, aleksandrijski mistici veličinu čovjeka postavljaju u adoraciji Svevišnjega, u brizi za dušu, i to u samoći, udaljenosti od svijeta. Općenita je tendencija mistika prema samoći (6).

Ta teorija ili struja ima odjeka i u sociologiji. Insistira na ljubavi kao obnoviteljskoj snazi a ne želi intervencije pravde, odnosno državnih zakona. U duhu optimizma smatra da je dovoljno insistirati na zapovijedi koja tereti bogataše, da dijele milostinju siromasima. Liberalni katolicizam u istom duhu tvrdi da su društvene reforme nepotrebne, da su strukturne promjene suviše, kad postoji stroga zapovijed da imućnici pomažu neimućne, jači slabije.

Teorija ne ostaje bez primjene ni u politici. Tu ona zastupa neangažiranje, apstinenciju. Vjernik bi se morao povući u se, držati se daleko od držav-

5 Među njima je i Robert, iako je on pitanje ostavio otvorenim.

6. J. Leclercq, ESSAIS DE MOR. CHAT., Paris 1953, I, str. 49.

nih služba, ne zalaziti uopće na političko polje. Na političkom polju pušta da se zbivanje odvija bez njegova udjela, jer, kako misli, svako ovozemno angažiranje ruši u njemu eshatološku orijentaciju.

4) STRUJA AKTIVNIH INKARNACIONISTA

Kolikogod ovaj izraz »inkarnacionist« bio neobičan ipak su zastupnici te struje upirali prstom u Utjelovljenje, koje nam prikazuje ljudsku narav, uzetu od Sina Božjega kao dušu i tijelo. Time, vele oni, Bog zove čovjeka od početka, da s Njima surađuje u djelu stvaranja i razvoja svijeta i života, i to ne samo života tijela već i duše, u kojoj oslobođenje dolazi po milosti. Nedo- stizivo jedinstvo dviju naravi u jednoj sobi, Kristu, pokazuje, da »vidljivo« i »nevidljivo« može složno nastupati za sreću čovjeka, koji je i duh i materija.

Krist nas uči da molimo i za svakidašnje, materijalne vrednote, jer uvijek njihovu vrijednost (Mt 6, 11). Poznato mu je da talente treba staviti u banku, da donesu koristi (Mt 25, 25). Treba znati upravljati bogatstvom tako da bogataši siromahe učine prijateljima (Lk 16, 9). Kršćanin ne odstupa ni od jednog posla ili zanimanja, samo ako je istinito, dično, hvalevrijedno (Filip 4, 8—9). Istina je da je Krist posebno pohvalio Mariju, ali nije osudio ni Martu. Uostalom, Krist traži jednu od osnovnih socijalnih vrednota: pravednu plaću (Mt 4, 7).

Po načelima ove teorije kršćani su pozvani da otkupljuju život, da pro- duhovljuju ovozemne poslove, da orijentiraju ovozemne vrednote prema esha- tološkim vrednotama, prema nebu. Činjenica, koja ovoj struji govori u prilog, je ta da su se kršćani kroz vjekove bavili poljodjelstvom, širili kulturu, po- dizali bolnice, škole, gostinje i ostale socijalne ustanove. Povijest dokazuje da je Crkva učinila toliko usluga čovječanstvu i to na području ovozemnih zanimanja, da od nje ne bismo smjeli više očekivati niti tada kada bi ovo- zemnu sreću imala pred očima kao prvotni cilj egzistencije. Moramo izmi- riti »vidljivo« s »nevidljivim« jer među njima nema oprečnosti. Angažiranje na zemlji mora biti kao priprava na nebo, a sreća u nebu će biti kao nasta- vak sreće na zemlji. »Profano« i »socijalno« mora postati »sakralno«. Ako je čovjek bio određen za rad i u zemaljskom raj, zašto ne bi i sad radio?

Mnogostruk je odjek ove teorije. Na području apostolata ona traži neu- morno angažiranje po uzoru sv. Pavla, kojega je strašila i sama pomisao da bi odustao od propovijedanja (I Kor 9, 16). Sv. Pavao je, vele zastupnici ove struje, protagonist aktivizma do iscrpljenja (II Kor 6, 1—13), dapače, on želi biti određen za uništenje da pomogne svojoj braći (Rimlj 9, 3). U skladu s ovim načelima prednost imaju aktivni Redovi. Treba sve raspoložive snage baciti na teren, u akciju, jer kako će ljudi vjerovati ako im se ne daje Krista, u kojega imaju vjerovati? (Rimlj 10, 14).

I u apologetici primjena je ove struje jasna. Jedino preko angažiranja oko sticanja ovozemnih vrednota kršćansvo dokazuje plodnost svoje ideje, aktuelnost svoje misije. Rječita je anegdota iz života Fr. Ozanama, kada su mu njegovi drugovi nevjernici rekli: »Punim pravom uzvisujete čudesno dje- lovanje kršćanstva u prošlosti, ali u sadašnje je vrijeme kršćanstvo mrtvo. Gdje su djela koja bi svjedočila za vašu vjeru? Što radite vi koji želite na- stupati kao vjesnici otkupljenja?« (7). Ne bi li se angažiranjem za ovozemne vrednote nevjernicima diglo oružje iz ruke?

7 Citiran kod Gestel C. Van O. P., LA DOCTRINE SOC. DE L'EGLISE, Paris 1957, 28.

U sociologiji poznamo ovu teoriju u obliku socijalnog katolicizma, koji ide za tim da socijalnom zlu nađe uzroke i pruži efikasne lijekove. Katolicizam je, ističu zastupnici ove struje, u svojoj biti socijalan. Profana djelatnost, prožeta duhom Evanđelja, može spremati dolazak kraljevstva Božjega na zemlji. Između te djelatnosti i angažiranja oko eshatoloških vrednota nema protuslovlja, dapače, ona se traže.

I u politici zastupnici te struje slijede ista načela. Potrebno je biti posvuda da sve prožme duh Kristov, te se izmiri vremenito s vječnim, ovozemno s nebeskim, tijelo s dušom, materija s duhom. Jedino je tako moguće čovjeka današnjice, giganta tehnike a pigmejca duha, pretvoriti i u giganta duha.

Kratko rečeno: ova struja vjeruje u izmirenje brige za vremenitim i brige za vječnim, jer nema spasa ni otkupljenja bez utjelovljenja, tj. bez najuže povezanosti između materije i duha, angažiranja za ovozemne i za eshatološke vrednote. Vječnost je plod, a vrijeme na zemlji je cvijeće, koje mora da sazrije te da se rascvate, da donese taj plod u vječnosti, pisao je L. Maizev (8). U molitvi i u radu izgrađuje se mistično tijelo Kristovo.

5) MOGUĆNOST PRETJERIVANJA

Tko dugo fiksira jedan predmet gubi s vida ostale predmete. Po zakonu akontacije prijelaz iz tame na svijetlo, iz studeni u toplo nosi biljeg pređašnjeg stanja, zato prijelaz iz tople sobe u hladnu za neko vrijeme ne stvara osjećaj hladnoće. Insistirati, braniti jednu struju lako dovede do potcjenjivanja druge struje, prelazi se u unilateralno shvaćanje, griješi se proti jedinstvenog, sintetičnog pogleda u problem, o kojemu se raspravlja.

U *prvoj* teoriji lako je toliko provoditi ovisnost o darovima milosti da se zanemari čovječji rad, a ovaj je zakon strukture čovječjeg bića. — Lako je zalutati u intelektualističku duhovnost, u neoplatonsku psihologiju i antropologiju; zastupati pseudospiritualizam, koji bježi od svijeta, jer da je, tobože, svijet proklet; ostavlja sjetilno, zaboravljajući, da je čovjek uvijek samo čovjek, nikada na zemlji anđeo; uronjuje u kontemplaciju, egoističku samozavranja, koliko neznanja! — Zastupnici ove struje mnogo računa vode o pitanjima nebeskog života, a dogodi se da nemaju čim opravdati svoju ovozemnu egzistenciju, osuđuje ih Pavlova rečenica: »Ako netko ne će da radi, neka ne jede« (II Sol 3,10). — Nemojmo se čuditi ako forsiranje ove teorije potisne Crkvu u sakristiju, zaniječe joj pravo davanja direktiva za ovozemno poslovanje, što bi značilo zaniijekati pravo i dužnost Crkve da rekne svoju kadgod i gdje se radi o pitanjima vjere i morala. — Minimizam ovozemnog zanimanja baca u bescjenje socijalne kreposti, potcjenjuje uopće životnu, praktičnu ulogu kreposti, kao da baš krepost nije faktor socijalnog mira, reda, napretka i blagostanja, osobito kreposti pravde i ljubavi. — Zastranjenje ove teorije može iskriviti i smisao one evanđeoske nauke, naima, da se za ovozemne stvari smijemo brinuti, dapače moramo, ali ne kao za konačnu svrhu, tj. niti suviše niti tjeskobno.

U *drugoj* teoriji, koju smo nazvali strujom inkarnacionista, također je moguće pretjerati. Ono, čemu se čovjek posveti, to lako počne obožavati. Lako je čovjeku tako se prilijepiti uz vremenito da isključi »božansko« i »vječno«.

8 Kod istoga, ist. mj. str. 65.

9 Th. Camelot, O. P. u INITIATION THOMISTE, Paris 1952, III, str. 1113.

— Neki su od Crkve tražili da se direktno angažira za ovozemna pitanja, a njena direktna misija odnosi se na božanske poslove (Denz. 1866). — Neprestanim gledanjem u zemlju zaboravi se nebo, pa se upadne npr. u pretjeranost Alberta Camusa, koji je govorio: »Istinska velikodušnost prema budućnosti sastoji se u ovom: dati sve u sadašnjosti«¹⁰, kao da čovjek živi samo za život na zemlji. — Kratko rečeno: u ovoj se struji krije neki optimizam, utopija, jer su očite posljedice iskonskog grijeha, slabost je čovječja jasna, pa je lako tražiti smirenje u zemaljskom poslovanju, a zaboraviti vječno. Nije li sv. Pavao strahovao pri pomisli da bi mogao biti odbačen nakon što je drugima propovijedao, kako to on sam kaže? (I Kor 9,10).

6 IZMIRENJE — JEDINSTVO

Pitanje je, kako rekosmo, postojalo oduvijek. Oprečna gledišta nijesu smetala životnom toku. Život je izmirivao te struje, stapao ih u jedno. Život je, naime, kolikogod bio zamršen i mnogostruk, ipak jedinstven. Čovjek je jedan subjekt, jedno »Ja«, nema u njemu separiranih područja za ovozemno i za prekogrobno zanimanje. Providnost, uostalom, iako stvara ljude s različitim tendencijama, ipak svu mnogostrukost svodi na jedinstvo, svu raznolikost na neku višu istotu, i sve svršava ili će svršiti u općoj harmoniji.

Izmirenje će nastati kada obe struje odbace pretjeranosti. Eshatološki su više transcendentni, zato moraju promatrati vitalnost kršćanske ljubavi i nastojati je realizirati u radu za bližnjega na ovom svijetu. — Inkarnacionisti su više imanentni tipovi, zato bi morali nastojati da ih rad za ovaj život ne odvрати od rada za spas duše.

Ako tražimo dodirne tačke, tačke izmirenja ili jedinstvo između ovih struja, tih spojnih ideja naći ćemo obilje. Potrebno je razmatrati te dodirne, te spojne ideje i prestati isticati oprečnost ili nesvedivost tih teorija. Čemu isticati protivnost kada je potrebita suradnja obiju struja? Život nam nameće jednu i drugu dužnost, dužnost Marije i Marte, pa je potrebno insistirati da njihova pomirba bude temeljita i dugotrajna.

Koja od ovih teorija ima časniji položaj? Koja zauzima dičnije mjesto? Očito je da nešto može biti u sebi časnije, ali u izvjesnim okolnostima protivno tome može biti vrednije. Recimo konkretno: eshatološke vrednote predstavljaju časniji objekt, ali zato ovozemne vrednote u životnim prilikama mogu biti vrednije izbora, radi potreba bližnjega. Žarka ljubav prema Bogu može tražiti prodor u svijet, da učini što traže interesi kraljevstva Božjega, potrebe duša.

Kršćanstvo je kroz vjekove provelo tu pomirbu. Ono je poduzelo mučan posao, jedan od vanrednih pothvata, naime: fuzioniralo je ljubav prema Bogu s ljubavlju prema bližnjemu. Te ljubavi i angažiranja, što ih one nadahnjuju, nijesu dva nesvediva pravca, dvije oprečne struje, jer jedna je ljubav, a ona se pokazuje u dvostrukom refleksu. Život mistika ima dvije faze: u prvoj traži samoću da u njoj nađe Boga, u drugoj se, pak, vraća u svijet i život da na bližnjega izlije stečeno duhovno blago. Zato je Krist naredio sv. Katarini Sijenskoj da se vrati u svijet, da ostavi samoću, u kojoj je boravila tri godine¹¹.

¹⁰ A. Camus u L'HOMME REVOLTE, citiran u PANORAMA str. 577.

¹¹ Leclercq, ist. mj. str. 48.

Za čim ide čovjek? Za čim teži vjernik? I jedan i drugi teži za životnom srećom. Sreća u viziji Trojednoga, za kojom čezne kršćanin, postizava se milosnim, kreposnim životom. Kreposni se život realizira u svakodnevnom, ovozemnom djelovanju. Stogod čovjek radio, ako je rukovođen krepošću, sve se kod njega orijentira prema postizavanju vječne sreće. Zato nam Crkva predočuje načelo, da je čovjek pozvan da tako gradi ovozemnu sreću da istovremeno stekne i onu vječnu, kako govori Pijo XI (Denz. 2270). Svaki je krepostan rad usmjeren prema nebu. Što je intenzivniji ovozemni rad, kao plod žarke ljubavi, to su solidniji temelji za zgradu vječne sreće. Ne smije se cijepati angažiranje na socijalnom polju od angažiranja na religioznom i moralnom polju, jer to je sve jedan svijet, a čovjek, kao jedinstveno živo biće, ne trpi cijepanja, veli Pijo XII¹², kada raspravlja o radu za nebo i za zemlju zajedno.

Posve je neopravdana tvrdnja pozitivista da su kršćani neprijatelji ovozemnih vrednota. Oni znaju da je dozvoljeno posjedovati stvari ovoga svijeta, rukovoditi se idejom nagrade, cijeniti ljepote svijeta, diviti im se (Denz. 494, 2224, 508). Ipak je uza sve to potrebno opsluživati postulate kršćanske aksiologije. Ne smijemo stvorove smatrati vrhovnih bićima ili Bogom. Po dostojanstvu uvijek ostaje istinito da prvo mjesto spada na ono »jedno potrebno«. Zato je dužnost svakog vjernika da svako svoje poslovanje orijentira teocentrički, na slavu Božju (I Kor 10,31; Kol 3,17). Kada civilizacija dopre do vrhunca, ili se standard života popne do maksimuma, uvijek će vjernik pitati »što koristi« (Mt 16,26), ali ne zato da se preda pasivizmu za ovozemne vrednote, već da uvijek čuva njihovu podređenost duhovnim, eshatološkim vrednotama. Usmjeriti ovozemne vrednote prema eshatološkim znači priznati njihovu podređenost, smatrati ih nižima, shvatiti da su one kao sredstva ili pomagala za postizavanje duhovnih vrednota u eshatološkom smislu.

Ivan XXIII kategorički tvrdi da nas je Krist poučio molitvom, da se ne smije stvarati umjetna, izvještačena opozicija ondje, gdje ona ne postoji. Krist je naime molio Oca da njegove sljedbenike ne uzimlje sa svijeta (Iv 17, 15). Nema i ne smije postojati opozicija između angažiranja za vlastitim usavršavanjem i angažiranja oko aktivnog prisustva u svijetu. Može se raditi na području ovozemnog zanimanja tako da se ne kompromitira vlastito dostojanstvo čovjeka i kršćanina¹³. Svatko se mora usavršavati, napredovati u svetosti preko svakodnevnog rada. Usmjeriti svaku vrstu rada prema usavršavanju, podrediti sve ovozemne vrednote vrednotama duha i milosti to je zahtjev punine života, integralno shvaćenog odgoja, prave veličine čovjeka — kršćanina.

Zar se u tome ne krije pravo stvaralaštvo čovjeka-kršćanina? Bog mu je dao dar uzročnosti, da s Bogom surađuje u evoluciji svijeta i života. S obim je nogama na zemlji. Impulsom ljubavi produhovljuje sve svoje poslove, usmjeruje ih prema vječnoj sreći, time se njegova ljubav ne zatvara u se već se projicira van, prelazi granice vremena i prostora, spaja nebo sa zemljom, sprema čovjeku život vječni.

Ivan XXIII ide dalje te veli da podređenost transcendentnosti omogućuje plodniju aktivnost, tj. tko je otvoren prema vrednotama duha i nadnaravi, taj postaje djelotvornijim u ovozemnom poslovanju, npr. u proizvodnji. Što je vjernik pravedniji, to će dosljednije otklanjati svaku pojavu egoizma pojedinca, grupe, rase, nacije. Što je dublje prožet ljubavlju prema Bogu, to će

12 Pijo XII u govoru 14. V 1953. AAS, 45/1953/402-408.

13 Ivan XXIII u enciklici MATER ET MAGISTRA, 15. V 1961., IV dio pri svršetku

pravilnije osjećati tuđe potrebe, razumijevati tuđe boli, ublaživati ih, raditi će s više zainteresiranosti, »Ljubav ne prekoračuje pristojnosti, ne traži svoje, ne razdražuje se, zaboravlja i oprašta zlo« (I Kor 13,4—7).

Možemo, konačno, reći i to da isticanje antagonizma između neba i zemlje, između ovozemnih i eshatoloških vrednota dovodi vodu na mlin bezvjeraca. »Katolička Crkva ne će nikada dopustiti da bude zatvorena između četiri crkvena zida. Separacija između religije i života, Crkve i svijeta, protivi se kršćanskoj i katoličkoj nauci«¹⁴. Pseudosupernaturalisti, pa bili oni unutar Crkve, čine uslugu protivnicima Crkve kada je zatvaraju u samoću te joj dodjeljuju samo brigu za ono »jedno potrebno« tako, kao da ono isključuje mogućnost brige za ovozemno, što je vremenski »prije potrebno«.

Tko podređuje ovozemne vrednote eshatološkim, odnosno tko usmjeruje život i rad na zemlji prema životu u nebu, taj kao da nastavlja djelo Kristovo, djelo izmirenja neba i zemlje, duha i materije. Tko ostaje u Kristu, taj donosi mnogi rod (Iv 15,5). Takav, integralno shvaćeni radnik kraljevstva nebeskoga i zemaljskoga ne samo da sebe usavršuje već proteže i na druge plodove Otkupljenja, evanđeoskim kvascem prožima civilizaciju, oplemenjuje život, u kojemu živi i radi. Zaključak je očit: »Ljudi, kad postanu kršćani, ne smiju a da se ne osjećaju obveznima da poboljšaju načine života i uvjete vremenskog poretka: bilo tako da u njima ne bude osakaćena ljudska osoba, bilo tako da zapreke za dobro budu uklonjene ili reducirane, a da poticaji i pozivi na dobro budu umnoženi«¹⁵.

7 ELEMENTI ILI KOMPONENTE TOGA IZMIRENJA

Tri su glavne spojne ideje, koje nam omogućuju da shvatimo gornje tvrdnje, te radije ističemo slaganje nego protivnost jedne i druge gore naznačene struje. U tim se tačkama spomenute struje donekle razilaze, a u njima se moraju složiti.

a) *Ovozemne vrednote*. To su u stvarnosti sve one stvari što ljudi na zemlji ljube, žele i nastoje realizirati. Pamtimo: Crkva je uvijek naučavala i danas naučava da su znanstveno-tehnička dostignuća, odnosno dobra, potrebna za ovozemno blagostanje, prava i stvarna dobra ili vrednote, dosljedno, da igraju znatnu ulogu u odgoju čovjeka¹⁶. Zato i sv. Toma postavlja pitanje, da li ekonomske, umjetničke, političke, tjelesne, materijalne, duševne vrednote mogu predstavljati vrhovne vrednote, kojima bi se posvetio život na zemlji, ali odbija i samu pomisao, budući sve te stvorene vrednote nose na sbi biljeg ograničenosti, prolaznosti, nesavršenosti¹⁷.

Možemo govoriti i o metafizičkim vrednotama, ali one su statičkog reda, a nas ovdje interesiraju vrednote dinamičkog reda, koje pokreću čovjeka na djelovanje. Zanimaju nas, dakle vrednote nadnaravnog reda (milost, uliveni darovi, nadnaravna religija, Crkva, sredstva milosti, nadnaravna vlast itd.), osobito, pak, se ovog pitanja tiču vrednote socijalnog reda (pravda, ljubav, socijalni red, jednakost itd.), a to su, u stvari, vrednote moralnoga reda. Razumije se da govorimo i o vrednotama fizičkog reda, kao što su: materijalna dobra, zdravlje, tijelo, stvorovi, novac, posjed.

14 Pijo XII u govoru 16. III 1946. AAS, 38/1946/141--151.

15 Ivan XXIII ist. mj.

16 Isti, isto mj.

17 Sv. Toma, I—II, q. 2; C. GENTES, III, cap. 25—49.

Čovjek ima pravo na neku sreću i u ovom životu. Nema specifične sreće za čovjeka dok je na zemlji, bez materijalnih, fizičkih vrednota, jer one su kao zahtjev njegove tjelesne naravi. To su dobra, prava dobra, iako drugotne naravi, podređena višim dobrima. Ona predstavljaju neku vrijednost, vrijednost u prvom redu sredstva, ali što ne poprima značaj sredstava u usporedbi sa zadnjim ciljem života? Sve što je dobro, plemenito, korisno, časno, sve je to kao sredstvo, određeno da čovjeku posluži na putu prema vječnoj sreći.

Tko bi od spomenutih stvorenih vrednota očekivao potpunu sreću, taj bi upao u utopijski optimizam, u mistifikaciju. Ima li teže mistifikacije negoli smatrati da prolazna, nesavršena dobra mogu čovjeku pružiti potpunu zasićenost? Tko može reći da ispravno shvaća stvorenja, ovozemna dobra, ako im pretjeruje vrijednost, ako ih pretvara u kumire, idole, ako im žrtvuje sebe i svoje dostojanstvo, i podređuje svoju sreću njihovoj nestalnosti, ograničenosti i prolaznosti?

Vrhovna ontološka vrednota jest Bog, u kojemu je punina svih dobara. On je kao izvor dinamike, teženja, svega zbivanja. Promatrati ovozemne vrednote bez osvrta na Boga znači dignuti im izvor privlačnosti, čara i razlog njihova vrednovanja. Kada ne bi bilo Boga kao zadnjeg cilja, skupa svih vrednota i dobara, ne bi, uopće, postojao fenomen teženja, ne bi, uopće, nijedna čovječja djelatnost završavala, ne bi se nijedno teženje, nijedno srce smirilo, kako sažeto piše sv. Toma¹⁸. A tko će ovozemnom poslovanju dati smjer, smisao, sankcije za ispravno ili neispravno manipuliranje ako isključimo Boga, vječnog redatelja i režisera povijesti? »Pravi red u ovozemnim stvarima ne može biti savršen niti se može upotpuniti ako se ne orijentira prema Onamo«¹⁹.

Poteškoća je u tome što je stvorenje podvrgnuto ispraznosti, pa je i nerazumna narav nekako poremećena (Rimlj 8,20). Iskonski je grijeh uveo nered u sva stvorenja. Tijelo se protivi duši, osjetila smetaju razumu, osjećaji stvaraju smetnje višoj ljubavi. Razumu je teško otkriti istinu, volja doživljuje zapreke na putu prema dobru ili kreposti, teško je živjeti i djelovati u skladu s višim moralnim normama, požuda vuče na svoju stranu. Čovjek je ranjen, zato lako upadne u nepravilan odnos prema stvorovima, lako se nepravilno zaplete u zemaljska poslovanja, grešno upotrebi stvorove, padne u neku vrst idolopoklonstva. To je činjenica, gorka ali istinita. Na nju moraju osobito paziti inkarnacionisti, da ih optimizam ne zavede u carstvo iluzija. Potrebno im je imati duh zdrava realizma, da im neuspjeh ne pokida krila zanosa kad vide da njihova nastojanja ne doživljuju uspjehe, koje bi željeli.

Tko želi raditi, upotrebljavati ovozemna dobra za uspinjanje prema visovima ideala, kreposti i milosti, odnosno prema eshatološkim vrednotama, taj mora pozitivnim usmjerivanjem otkupljivati vrijeme, posvećivati ovozemne vrednote. Utjelovljenje je kao neko sljubljivanje s vidljivim, ovozemnim elementom, jer je ljudska narav, kao vidljivi element, podignuta na najvišie stupanj dostojanstva, na jedinstvo božanske Osobe, u jedinstvo Riječi. — I sakramenti su kao uzdizanje »vidljivoga« do časti putova milosti. — A zar krepostan čovjek, koji sva svoja poslovanja upravlja prema kreposnim, svetim ciljevima, ne preobrazuje vrijednost svakog čina? Zar zaslužna djela kršćanina ne prebacuju vrijednost ovozemnih čina do bogoobličnih čina, do čina kojima vrijeme ne može staviti granice?

18 Isti, I—II, q. 1, a. 4.

19 Pijo XII., u govoru 14. V 1953., kako gore.

Koji je cilj upotrebljavanja ovozemnih vrednota? Potrebno je da se odgoje ljudi svijetlih načela, karakterne volje, plemenita srca, teocentrički orijentirani. Oni će sve trasformirati, humanizirati i pobožanstveniti. Ti ljudi treba da žive u sređenoj i bratskoj zajednici, u kojoj će triumfirati pravda i ljubav. Uz dovoljan standard života, imajući uvijek pred očima pravu svrhu čovječjeg života, ti bi ljudi ostvarili do maksimuma ovozemnu sreću, a ovozemne bi vrednote odgovorile svojoj misiji sredstva ili pomagala prema konačnoj sreći života²⁰.

Pretjeruju eshatolozi, jer umanjuju vrijednost ovozemnim vrednotama, pretjeruju inkarnacionisti, jer vrlo lako im pretjeruju vrijednost. Krepost je sredina, prava mjera, realno shvaćanje vrijednosti. Bitnost je ovozemnih vrednota u tome, da su one prava dobra, ali podređena višim dobrima duha i milosti, dakle sredstva a ne konačni cilj života, niti mjerila dobra i zla.

b) *Kršćanska aksiologija*. Razumljivo da kršćanska aksiologija postavlja na prvo mjesto prekogrobnu sreću u nebu, u sjedinjenju s Trojednim preko vizije »licem u lice«. Logično, odmah ispod te vrhovne vrednote, koja je u stvari Bog, koji usrećuje, nalazi se vrednota, koja neposredno vodi k postizavanju toga cilja, a to je milost, a sa čovječje strane krepostno djelovanje na zemlji.

Odbacujemo, dakle, mišljenje onih koji »socijalno« stave iznad »individualnog« u poslu spasenja²¹. Duša svakog pojedinca nosi u sebi beskrajnu vrijednost. I kupljena je beskrajnom vrijednošću, krvlju Pravednika. U tome je, pak, osobito značenje te istine, da naime vječni spas duše traži na ovom svijetu maksimum nastojanja za red i sreću na ovom svijetu. Nema punine, integralnosti, sjaja kreposti, kao sredstava za osvajanje neba ako čovjek ne nastoji da postane »sve svima«, te »utroši i sama sebe« za ljudske duše (II Kor 12,15). To znači: vječni spas duše traži maksimum angažiranja na zemlji za red u svijetu, da maksimum ovozemnih vrednota bude podlogom maksimumu eshatoloških vrednota.

Procedura je očita: od ovozemnih vrednota i preko njih treba se penjati do eshatoloških vrednota, a od ovih opet se vraćati na ovozemne vrednote, da im se dadne smjer, da ih se podigne i nekako otkupi, dajući im nadzemaljski smisao time da čovjeku posluže za nadzemaljske ciljeve.

Ako ovu proceduru, koju nameće kršćanska aksiologija, promatramo u perspektivi karakteriologije, lako ćemo otkriti da se Providnost pobrinula da bude ljudi koji su skloni radu u jednom i u drugom pravcu, tj. u pravcu eshatologa i u pravcu inkarnacionista. Strastveni su ljudi sposobniji da se bave pretežno ovozemnim poslovanjima, dok su usebni tipovi skloni na imanentno djelovanje i na život u sabranosti po primjeru Marije.

Stvarati jaz između ovih zanimanja znači ogriješiti se o zakon integralnosti života. Znači kidati što je jedinstveno, rastavljati što je podređeno. Ne zaboravimo da stvorovi nijesu samo stvoreni da opstoje ili egzistiraju, već su povezani zakonima međuovisnosti i međuuzročnosti: zajedno su, sastaju se, križaju, pomažu, otpomažu itd. Tako je i među ljudima. Lijene ljubav budi, a nemirne ista ljubav obuzdava. Aktivci po impulsu ljubavi moraju češće crpiti snagu i svijetlo u eshatološkim vrednotama, eshatolozi po impulsu iste ljubavi moraju zalaziti na pozornicu ovozemnog života i poslovanja da dokažu puninu i vitalnost svoga duhovnog života. Tko nije integralno upućen

²⁰ Vidi reviju SAPIENZA, Rim 1960 dva prva broja posvećena pitanju vrednota.

²¹ Kod Gestel nav. dj. ist. mj. str. 34

u život, taj je polovičan, nesavršen, nepotpun. Život je jedinstvo, i jedinstvo je punina. Punina života je djelovanje i previranje ovozemnih i eshatoloških vrednota u duši čovjeka, koji u sebi nosi sjeme vječne sreće, nastoji da i drugim dušama to sjeme uzraste i donese ploda.

Stavljati u suprotnosti obe struje znači nijekati podređenost vrednota, rušiti kršćansku aksiologiju. Nijekati, pak, teškoću harmoniziranja jednog i drugog angažiranja znači biti utopist, optimist, koji niječe očiglednu činjenicu, naime: teškoću otkupljivanja stvorova i orijentiranja ovozemnog poslovanja prema onom »što koristi«.

c) *Humanističko-eshatološka moralka*. Modernoj civilizaciji treba dati kršćansko-humanistički karakter. To traži ta ista civilizacija, koja se tako moćno razvila. Ivan XXIII pokrenut je tim ciljem kad je uputio svijetu encikliku »Mater et Magistra«. Cilj mu je bio taj da napredak naših dana stavi u sklad s kršćanskim humanizmom i s naukom Evandjelja.

Pitanje je punine čovječje osobe. Kršćanski humanizam traži od kršćanina da se ne zadovoljava pasivnim prisustvom u svijetu. Kršćanin mora pozitivno zahvatiti u problematiku ovozemnih vrednota. Time će sebe afirmirati, sebe doista ostvariti, i odgovoriti svojoj misiji da on kao i Krist, ili bolje rečeno, da on s Kristom sve obnovi i sve privede Ocu (II Kor 4, 16). Zato se taj novi čovjek obnavlja iz dana u dan, i on je nosilac istinske pravednosti i svetosti kao djelotvorne ljubavi (Efež. 4, 24). To su baze kršćanskog humanizma i personalizma.

Kršćanski humanizam traži teocentičku orijentaciju života i djelovanja. Ne priznaje slobode, koja bi ignorirala više norme prirodno-moralnog i Božjeg zakona. Privesti sve Kristu da sve svrši u jedinstvu s Ocem. Nije li ono suvereno »pomirenje« u Kristu? (Kol 1, 22; II Kor 5, 19). Od tog cilja dolazi sva dinamika ovozemnom djelovanju. Napetost, zanos, ustrajnost u radu, požrtvornost do izginuća isprepliću se u duši vjernika, koji, obuzet ljubavlju, stvara onaj humanizam eshatološkog smjera, u kojemu jedna snaga: ljubav, pokazuje svoju vitalnost u dva smjera: prema nebu i prema zemlji. Eshatološko se mora razviti, probuditi, realizirati. A to je taj eshatološki humanizam.

»Teolozi postaju heretici netom izgube s vida bilo uzvišenost našeg dostojanstva bilo dubinu naše bijede« pisao je Georges Goyau (22). Ne će nas spasiti ono anemično, bosploidno kršćanstvo, već ono vitalno, inkarnirano u djelotvornoj ljubavi, koja sve preobrazuje, jer sve centrira i upravlja prema Bogu, vrijednom da bude ciljem života i djelovanja. Jesmo li se dovoljno zadržavali kod riječi sv. Jakova, da je vjera u samoj sebi mrtva, tj. da ne postoji, da se ne može ni definirati kao vjera ako se ne pokazuje na djelu? (Jak 2, 17).

Zaključimo, da kršćanin kao kršćanski humanist ima zemaljsku i nebesku misiju, kako piše Toniolo (23). Konkretno: »Došlo je vrijeme da treba raziti one, koji vas ne zovu«, kako je u svoje vrijeme programatski govorio sv. Ozanam (24). Nema integralnog kršćanstva koje se ne bi bavilo ovozemnim vrednotama. Nema teologije koja se ne bi osvrtna na ovozemne vrednote, jer teologija je znanost života, a ovozemni se život projicira u nebeski. Teologija je znanost savršenstva, a savršenstvo se sastoji u tome da čovjek sebe svoje djelovanje usmjeri prema Bogu, da u Bogu konačno otpočine.

22 Isto, str. 47.

23 Isto, str. 63.

24 Isto, str. 37.

ZAKLJUČAK

Nije li kršćanstvo prvotno religija? Jest, ali pravi klanjalac Bogu mora biti spreman realizirati i pravilan kontakt s ljudima i pravilan odnos prema Božjim stvorenjima, pa bila ta i nerazumna. Kršćanstvo je »božanska ljubav među ljudima«, zato Crkva ima pravo naučavati kako će se ta ljubav pokazati, afirmirati, realizirati, inkarnirati.

Istina je da time kršćanin postaje subjektom paradoksalne dijalektike: prijanja uz eshatološke vrednote, a zanima se za ovozemne; privlači ga »vječno«, a posvećuje se »vremenskom«; otvara se prema nebu, a ostaje uvijek čedo zemlje; želi biti mudar, a drugi ga smatraju ludim (I Kor 1, 18; 3, 19). Time je definicija kršćanina kao i Krista i Crkve »znak, kojemu će se protiviti« ili »kamen zapreke i stijena spoticanja« (Rimlj 10, 33).

Možemo reći da iznesene dvije struje unutar Crkve ne postavljaju posve pravilno problem. Ne izgleda, naime, da je poteškoća u tome da li se kršćanin mora baviti i ovozemnim vrednotama nego, KAKO se mora odnositi prema ovozemnim vrednotama da od toga ne pretrpe štetu eshatološke?! A to je pitanje moralke. Ona predočuje jednoj i drugoj struji istu svrhu. Ukazuje im na istu snagu: ljubav. Odgaja čovjeka, kršćanina, koji je jedinstveni subjekt, nosilac darova prirode i darova milosti. Ističe vrijednost kršćanskog ufanja, koje prebacuje ovozemno na onozemno, zemlju u nebo.

»Teška, ali plemenita je dužnost građana kraljevstva Božjega da preuzmu gigantsku odgovornost sadašnjice i da se angažiraju odvažno i od svega srca, da ujedine u plodnu harmoniju prvu i bitnu dužnost osobnog posvećenja i apostolsku aktivnost, da se proširi kraljevstvo Božje« (25), pisao je Pijo XII.

Za tako uzvišen posao treba tražiti milost s neba. Pogibeljno je da vrijeme u čovjeku ne pritegne pažnju tako te kršćanin izgubi s vida vječnost. U ovozemnim vrednotama teologija nalazi sredstva, pomagala za uspinjanje prema nebu. Neispravna pomagala uzrok su propasti. Nepravilno rukovanje sa sredstvima života može dovesti do smrti. Molimo sa Crkvom: »Ut sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus aeterna« (III Dom. p. Pent. u kolekti).